

өсиўине хэм гөззаллыққа қуштар болып өсиўине сөзсиз өз тәсирин тийгизеди. Және де мектеп жасындағы балалар ушын да ертеклер, аңызлар қахарманлары хақында материаллар, видеофильмлер, видеороликлер,

электрон колланбалар ислеп шығылса, бул олардың оқып хэм еситип алғанларына қосымша көргизбелилик пайдалы тәреплерин келтирип шығарады.

Әдебиятлар

1. Алымов Ә. Қарақалпақ халық жумбақлары. -Нөкис: «Қарақалпақстан», 1990.
2. Ахметов С., Есенов Ж., Жәрімбетов Қ. Әдебиаттаныў атамаларының орысша-қарақалпақша түсіндірме сөзлиги. -Нөкис: «Билим», 1994.
3. Абазов С., Алымов Ә. Жумбақлар. -Нөкис: ҚҚМБ, 1963.
4. Курбанбаев И. Қарақалпақ балалар әдебиаты. -Нөкис: «Билим», 1992.
5. Сапарбаев Т. Нравственное воспитание младших школьников средствами устного народного творчества.-АД на соиск. уч.ст. к.п.н. –Ташкент: 1998.
6. Тлеенов А. Воспитание у подростков духовно-нравственных ценностей средствами народных дастанов. -АД на соиск.уч. ст. к.п.н. –Ташкент: 1998.

РЕЗЮМЕ

Мақола педагогика назарияси ва педагогика тарихи фанларининг ўта долзарб масалаларига бағишланиб, унда мактабгача тарбия ёшидаги болалар психологиясининг ривожланишида қарақалпақ халқ оғзаки адабиёти намуналари бўлган болалар кўшиқлари, эртаклар, топишмоқ, тез айтишлар ва мақолларнинг таъсири ва тутган ўрни кенг ёритиб берилган.

РЕЗЮМЕ

Статья посвящена одной из важнейших проблем педагогической науки изучению и выявлению роли и места жанровых видов каракалпакской фольклорной литературы в теорическом и историческом аспектах, как детские стихотворения, сказки, загадки, скороговорки, пословицы и поговорки в психологическом развитии детей дошкольного возраста.

SUMMARY

The article deals with one the most important problems of up-bringing children of preschool age and the influence of works of Karakalpak folklore as fairy tales, riddles, twisters, proverbs and sayings, children's poem's and phymes onto children's psychology. Their educational role are revealed on the base of theoretical and historical aspects of pedagogics.

ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ЖОҚАРЫ ОҚЫҰ ОРЫНЛАРЫНДА ИНФОРМАТИКА АРНАҰЛЫ КУРС МАЗМУНЫНЫҢ МЕТОДИКАЛЫҚ ТИЙКАРЛАРЫ

З.К.Ильясова – педагогика илимлери бойынша философия докторы
Әжинияз атындағы Нөкис мәмлекетлик педагогикалық институты

Таянч сўзлар: ахборот технологиялари, билимлар, кўникмалар, малакалар, дастурий таъминот, “Информатика” махсус курси, талабалар.

Ключевые слова: информационные технологии, знания, навыки, умение, программное обеспечение, специальный курс «Информатика», требование.

Key words: information technology, knowledge, skills, ability, software, special course "Informatics", special course requirement.

Хәзирги заман жәхан тәжирийбесинде анық пәнлерди жоқары оқыў орынларында таярлап атырған кәнигеликлер менен байланыстырыў тенденциясының раўажланыўын есапқа алып, олардың өзгешелигине дифференциал қатнасқан халда арнаўлы бир оқыў ушын әпиўайыдан қурамалыға өтиў принципине көре, оқыў процеси үзиликсизлигин тәмийинлеў мақсетинде, билимлендириў системасының хәр бир басқышына сәйкес арнаўлы дәстүрлер, оқыў әдебиятлары хэм дәстүрий қосымшаларының жаңа әўадларын жаратыў зәрүр.

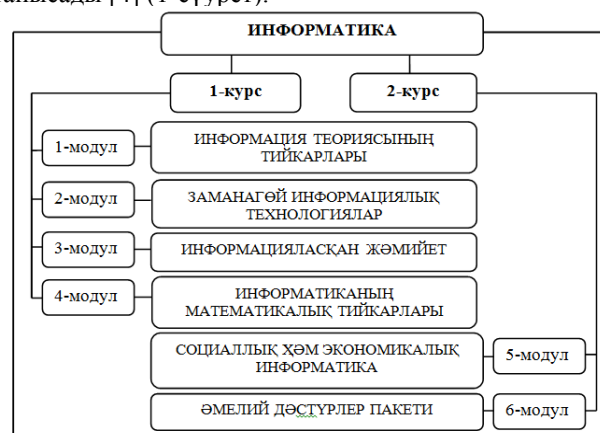
Үзиликсиз билимлендириў системасында Информатика курсы кең имканияларға ийе. Курс талабалардың ойлаў, пикир жүритиўин раўажландырады, боркамал жас әўладты жетилистириўде, логикалық пикирлеў, мақсетке бағдарланғанлық, өз үстінде ислеў хэм дөретиўшилигин қәлиплестиреди [1:19]. Информатиканы оқытыўдан нәзерде тутылған тийкары мақсетлерден бири талабаларда информатиканың теориялық хэм заманагөй информациялық технологиялар тийкарлары хақында билимлерди қәлиплестириў хэм раўажландырыўдан ибарат болып есапланады.

Жоқары билимлендириў оқыў орынларында Мәмлекетлик билимлендириў стандарты тийкарында Информатика пәнинен талабалар өзлестириўи шәрт болған минимал билим, көнликте хэм тәжирийбелер оқыў дәстүрининг қурамлық дүзилесине тийкар болады.

Төменде педагогикалық жоқары оқыў орынларының бакалавриат билим бағдары: 5110700 – Информатика оқытыў методикасы бағдарында Информатика оқыў пәнининг мазмуны, мақсети хэм талабалар өзлестириўи лазым болған талапларына тоқталамыз.

Педагогикалық жоқары оқыў орнының бакалавриат билим бағдары: 5110700 – Информатика оқытыў методикасы 1-курсында тийкарынан информация теориясының тийкарлары, заманагөй информациялық технологиялар, информацияласқан жәмийет, информатиканың математикалық тийкарлары модуллері менен, 2-курсында социаллық хэм экономикалық информа-

тика, әмелий дәстүрлер пакетлері модуллері менен танысады [4] (1-сүўрет).

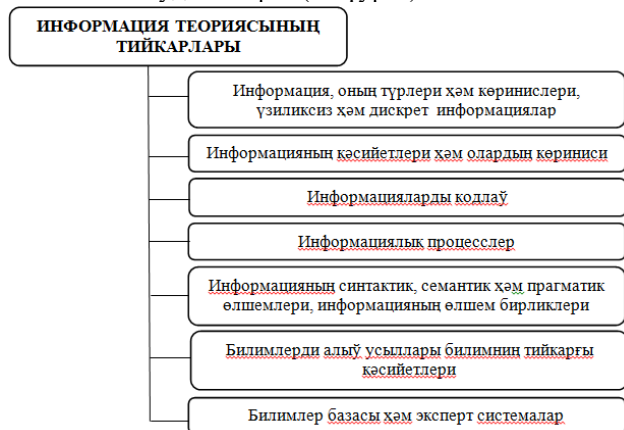

1-сүўрет. 5110700 – Информатика оқытыў методикасы бағдары Информатика оқыў пәнининг модули

Бул структура илимий билиўдин методикалық хэм гносеологиялық принципери, билимди тәртипке салыў хэм норматив принципери, дидактикалық қағыйдалар хэм алгоритмлер, илимий түсиниклер, илимий билимлерди раўажландырыў тенденциялары хэм информатика курсы мазмунын сәўлелендиреди.

Педагогикалық жоқары оқыў орынлары бакалавриат билим бағдары: 5110700 – Информатика оқытыў методикасы бағдарында Информатика оқыў пәни 1-басқышында 1-модул Информация теориясының тийкарлары деп аталады. Модулдин мазмуны, мақсет хэм талабалар өзлестириўи лазым билимлерге болған талаплары: информация, оның түрлери хэм көринислери, үзиликсиз хэм дискрет информациялар, информацияның қәсийетлери, сүўретлеў усуллары, информацияны кодлаў, туўры, қарама-қарсы хэм қосымша санлар коды, модификациялық кодлар хэм

олар үстінде арифметикалық әмеллер орынлау, информациялық процесслер, информацияның синтактик, семантикалық хәм прагматикалық өлшемлери, информацияның өлшем бирликлери, билимлерди алыу усыллары, билимнің тийкарғы қәсийетлери, билимлер базасы хәм эксперт системалар менен танысуыдан ибарат (2-сүүрет).

2-сүүрет. Информация теориясының тийкарлары модулин үйрену мазмуны

Модулдің мазмунын жарытыуда информация теориясының тийкарларына тийисли илимий әхмийетке ийе болған теориялық мағлыұматлар, ыызам-қағыйдалар хәм түсиниклерди өз ишине алған материаллардан пайдаланылған.

Екинши, заманагөй информациялық технологиялар модулин қәлиплестириуде теориялық мағлыұматлар, теорияның әмелият пенен байланысы, билимлерди өзлестириу сыяқлы принциплерине таянылған.

Дәстүрдің үшінши модули Информациаласқан жәмийет деп аталады. Модулдің мазмуны, мақсет хәм талабалар өзлестириуи зәрүр билимлерге болған талаптар: информацияның жәмийет раўажланыуындағы роли, билимлендириуи информацияластырыу, жәмийет хәм билимлендириуи информацияластырыудың хуқықый норматив тийкарлары, жәмийетнің информациялық ресурслары, информация базары, жәмийетнің информациялық потенциалы, информацияласқан жәмийетте инсан, информациялық мәдениет хәм оны қәлиплестириу жолларынан ибарат.

Дәстүрдің төртінши модули Информатиканың математикалық тийкарлары деп аталады. Модулдің мазмуны, мақсети хәм талабалар өзлестириуи лазым билимлер төмендегилерде өз көринисин табады: жеке компьютер дүзилиси, оның информациялық-логикалық тийкарлары, жеке компьютерлердің функционал структуралық курамы, компьютерлердің раўажланыу бағдарлары, компьютерде информацияны қайта ислеудің арифметикалық тийкарлары, санақ системалары, позициялық хәм позициялық емес санақ системалары, информацияларды кодлау хәм декодлау, екилик кодлаудың абзаллығы, түрли санақ системаларында әмеллер орынлау. Хартли формуласы, компьютер ислеуінің логикалық хәм физикалық тийкарлары, Буль функциялары, олардың берилиу усыллары, Буль функциялары саны, айырықша хәм айырықша емес өзгериушилер. Элементар Буль функциялары, логикалық әмеллер хәм элементлер.

Талабалар жеке компьютер дүзилиси, олардың

Әдебиятлар

1. Арипов М.М., Юлдашев З.Х., Юлдашев У.Ю. Информатика фанини узлуксиз ўқитиш муаммолари ҳақида // Таълимда ахборот технологиялари респ. илмий-амалий конференцияси материаллари. –Т.: ТДПУ, 2000, 19–20-б.
2. Дырдин Д. Инновационные педагогические технологии в управлении качеством образования. // Учитель. 2009. №3.
3. Закирова Ф.М. Теоретические и практические основы методической подготовки будущих преподавателей информатики в педагогических вузах. // Дисс. докт. пед. наук. –Ташкент: 2008. –С. 312.
4. Информатика // 100000-гуманитар билим соҳаси, 110000 – педагогика таълим соҳаси, 5110700 – Информатика ўқитиш методикаси бакалавр таълим йўналиши фан дастури. // ЎЗР ОЎМТВ хужжати. –Т.: 2018.

информациялық-логикалық тийкарлары, функционал-структуралық курамы, компьютерлер раўажланыу бағдарлары хәккында түсиникке ийе болыуы, компьютерде информацияны қайта ислеудің арифметикалық тийкарлары, информацияларды кодлау хәм декодлау, компьютер ислеуінің логикалық хәм физикалық тийкарлары хәккында билиуи лазым. Позициялық хәм позициялық емес санақ системалары үстінде хәр түрли әмеллерди орынлай алыуы, элементар Буль функциялары, логикалық әмеллерди орынлай алыуы, логикалық схемалар хәм шынлық кестелерин жаратып билиуи лазым болады.

Педагогикалық жоқары оқуы орынлары бакалавриат билим бағдары: 5110700 – Информатика оқыту методикасы бағдарында Информатика оқуы пәни 2-басқышында Социаллық хәм экономикалық информатика модулин оқыту нәзерде тутылған. Модулдің мазмуны, мақсет хәм өзлестириуи лазым билимлерге болған талаптар төмендегилер: социаллық информатиканың тийкарлары хәм оның структурасы. Экономикалық информатиканың тийкарлары, экономикалық информациялардың классификациясы хәм оларды кодластырыу усыллары, оларды қайта ислеу технологиялары. Экономикалық мәселелерди шешиуде компьютер технологияларынан пайдаланыуды шөлкемлестириу, қолланылатуғын әмелий дәстүрлер хәм компьютерлерди қолланыудың тийкарғы методлары, интеллектуал системалар хәм олар жәрдеминде тийкарғы қарарларды қабыл етиу.

Бул модулдеги темалар хәм олардың мазмуны билимлендириу мақсетлери хәм Мәмлекетлик билимлендириу стандартына тийкарланған халда жарытылған болып, билимлендириудің илимийлик, тарийхыйлық, үзиликсизлик принциплерине айрықша итибар қаратылған [6].

Информатика курсының алтыншы модули Әмелий дәстүрлер пакети деп аталып, модулдің мазмуны, мақсет хәм талабалар өзлестириуи зәрүр билимлерге болған талаптар: әмелий дәстүрлер пакети, тийкарғы түрлери хәм олардан финанс хәм кредит тарауларында пайдаланыу. Экономикалық мәселелерди шешиуде компьютерден пайдаланыудың тийкарғы усыл хәм кураллары. Әмелий дәстүрлерден пайдаланыуды шөлкемлестириу усыллары хәм оларда ислеу. Интеллектуал системалардан финанс-кредит шөлкемлеринде пайдаланыу усыллары хәм электрон коммерция тийкарларынан ибарат.

Бул модулдің мазмунын жарытыуда билимлерди саналы түрде өзлестириу, әмелият пенен байланыслы талабалардың жеке қәсийетлерин есапка алыу, илимий әхмийетке ийе теориялық мағлыұматлар, ыызамлықлар хәм түсиниклерди өз ишине алған материаллардан пайдаланылған.

Педагогикалық жоқары оқуы орынлары Информатика пәнинің модулар структурасы оқуы материалларын ири блоklarда структураластырыуға қойылған дидактикалық талаптары, сондай-ақ, жоқарыдан төменге (top down) хәм төменнен жоқарыға (bottom up) бағдарланған избе излигин тәмийинлеу тийкарында жетилистирилди.

Солай етип, биз жоқарыда педагогикалық жоқары оқуы орынлары ушын информатика арнаулы курс дәстүри мазмунының методикалық тийкарларына тоқтап өттик.

5. Ilyasova Z.K. Problems of teaching informatics in pedagogical universities. // European Journal of Research and Reflection in Educational Sciences. - Great Britain, 2019. Vol. 7, No. 9. – P.54-58.

6. Ильясова З.К. Педагогик олий таълим муассасарида информатикани ўқитиш сифатини таъминлаш муаммолари. // Физика-математика информатика. – Тошкент: 2018. №5. 52-59-б.

РЕЗЮМЕ

Маколада узлуксиз таълим тизими учун ўқитувчилар тайёрлашда “Информатика” махсус курси мазмунининг таснифий методик асослари ёритилган. Шунингдек, Информатика курсини ўзлаштиришда талабалар эгаллашлари зарур бўлган билим, кўникма ва малакага талаблар ва вазифалар аниқлаштирилган.

РЕЗЮМЕ

В статье показаны методические основы сущности специального курса “Информатики” при подготовки учителей для систем непрерывного образования. А также, определено задачи и требования к изучению курса информатики требуемым для освоение знаний, навыки, умение студентов.

SUMMARY

In the article, the methodological foundations of the essence of the special course "Informatics" are prepared for the training of teachers for the systems of continuous education. And also, the tasks and requirements for studying the computer science course required for mastering knowledge, skills, and the ability of students are defined.

ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА ТАЛАБАЛАРНИ КРЕДИТ – МОДУЛ ТИЗИМИДА ЎҚИТИШНИНГ НАЗАРИЙ АСОСЛАРИ

П.М.Жалолова – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори
ТАТУ Қарши филиали

Таянч сўзлар: Балония декларацияси, кредит-модул тизими, Модулли ўқитиш, Ўқув дастури – Силлабус, дифференциал, стандарт, ЕСТС, фан, модел, тизим, мутахассислик фанлари, танлов фанлари.

Ключевые слова: декларация Балония, кредитно-модульная система, Модульное обучение, Учебная программа - Syllabus, дифференциал, стандарт, ESTS, наука, модель, система, специальные науки, элективные науки.

Key words: Balloon Declaration, credit-module system, Modular training, Curriculum - Syllabus, differential, standard, ESTS, science, model, system, specialty sciences, elective sciences.

Олий ўқув юртларида ўқув жараёнини Европа стандартларига мос равишда такомиллаштириш, ўқув жараёнини ташкил этишнинг янги шаклини, хусусан, кредит-модул тизимини жорий этиш барча ривожланган давлатлар сингари Республикаимиздаги таълим жараёни учун ҳам бугунги замон талабаларининг зарурий шартидир. Кредит тизимининг ўқув жараёни юкламаси ҳажмига умумий курсни ёки ўқув дастурини ўзлаштириш учун зарур бўлган вақтни кўрсатиши зарур.

Маълумки, олий ўқув юртидаги ўқув жараёни бўлажак мутахассис танлаган мутахассислиги бўйича ишлаши учун олиниши керак бўлган зарур билимларга йўналтириб ишлаб чиқилган, шу мутахассислик ДТС талабларига, муайян методология ва ўқув дастурларига асосланади. Бироқ, тажриба шуни кўрсатадики, амалда кўпинча талабаларнинг шахсий хусусиятлари ҳисобга олинмайди, кўп ҳолларда ҳар бир талабанинг индивидуал қобилиятларини ҳисобга оладиган дифференциал машғулотлар мавжуд эмас.

Университетга кириб, ҳар бир талаба ўрганиши, нисбатан тайёргарлиги бир хил даражага эга, турли назарий ва амалий машғулотларни идрок қила олиш имкониятига эга деб қаралади, албатта. Талабаларнинг индивидуал типологик хусусиятлари ҳар хил бўлиши мумкин, шунинг учун таклиф қилинган баъзи материаллар бошқаларига қараганда яхшироқ ўзлаштирадиган талабалар мавжуд.

Талабаларни ўқитишнинг кредит-модул тизими - бу индивидуал таълимга асосланган билимларни ўзлаштириш ва ижодий ривожланишини яхшилашга, ўқув жараёнини тартибга солиш доирасида таълим йўлини танлаб олишга ва кредитлар кўринишидаги билим миқдорини ҳисобга олишга қаратилган таълим тизими.

Балония декларациясига кўра "кредит" тушунчаси ҳар бир ўқув интизоми талабаларнинг ўқув ва касбий тайёргарлиги таркибидаги ҳиссасини ҳисобга олишга имкон берадиган миқдорий хусусиятни англатади. Олий таълимда қўлланиладиган "модул" атамаси тўлиқ ҳар бир таълим мутахассислик дастурлари, ўқув интизоми ва ҳужжатлаштириш қисмини ўз ичига олади [4].

Талабаларни ўқитишнинг кредит тизимини жорий этишдан мақсад олий таълим тизимини жаҳон таълим тизимига интеграциялаш, жамиятнинг юқори малакали мутахассисларга бўлган талабларига мувофиқ ўқув жараёнининг халқаро стандартларига жавоб берадиган

шарт-шароитларини яратишдир.

Университетда талабаларни ўқитишнинг кредит тизимининг вазифалари қаторига қуйидагилар қиради: [1]

- билимлар ҳажмини бир хиллигига етказиш;
  - талабалар машғулотларини индивидуаллаштириш учун шароит яратиш;
  - университетда ўқиётганда талабаларнинг мустақил ишларининг роли ва самарадорлигини кучайтириш.
- Кредит ўқитиш тизимининг ўзига хос хусусиятлари мавжуд:
- кредит тизими ўқув жараёнини ташкил этиш усулидир, бунда талабалар ўқув жараёнининг кетма-кетлигини индивидуал равишда режалаштириш имконига эга бўладилар;
  - ҳар бир фан бўйича талабалар ва ўқитувчиларнинг меҳнат харажатларини баҳолаш учун кредит тизимини жорий этиш;
  - фанни ўрганиш вақти давлат таълим стандартлари ва ўқув дастурлари асосида олиб борилади;
  - ўқувчилар индивидуал ўқув режасини тузишда ишчи ўқув дастурига киритилган эффектив фанлар орасидан ўқитувчиларни ҳам эркин танлайдилар;
  - талабалар шахсий ўқув дастурларини шакллантиришда бевосита иштирок этадилар;
  - маслаҳатчилар, ўқувчиларга ўқув жараёнини танлашда ёрдам бериши;
  - университет ўқув жараёнини ташкил этишда, ўқитувчиларнинг иш юкламаси турларини аниқлаш ва ҳисобга олишда кенг ваколатларга эга;
  - ўқув жараёни зарурий ўқув ва ўқув мажмуалари босма ва электрон шаклларда таъминланган;
  - талабалар ўқув ютуқларини баҳолаш бир модулли ишлатиладиган баҳолаш ва интизом тизими.

Талабаларни кредитнинг-модул таълим тизими шароитида тайёрлашда, университетда тўрт йиллик тизимни ўз ичига олган ҳар бир фан учун ўқув дастурини тузиш муҳим рол ўйнайди. Фан дастури асосида шу фан учун ўқитувчилар индивидуал силлабуслар тақдим этадилар ва талабалар силлабус билан танишиб фан ва ўқитувчини танлаш имкониятига эга бўлади.

Кредит-модул тизимида фанларнинг турлари ҳам мавжуд: [2]

- мутахассислик фанлари;
  - танлов фанлари.
- Олий ўқув юртларининг 51402200 – физика таълим